

גידול צאן

[מהדורה שנייה]

דב בקר

הוצאת אגודת הנקדים העברים בישראל - תשי"ח

תוכן הענינים

עמ'		עמ'	
51	הבשר והצמר של הכבש הארצי־ישראלי הפוריות ואחוז התאומים של הכבש הארצי־ישראלי	9	הקדמת אגודת הנוקדים למהדורה הראשונה . . . . .
51	ריבוי תאומים והנבת החלב	10	הקדמת המחבר למהדורה הראשונה .
52	ההתעברות וההתבגרות המוקדמת	12	דברי הקדמה למהדורה השניה . . . . .
53	גזעי כבשים בישראל מחוץ לאוסי	13	הקדמת המחבר למהדורה השניה לתולדות גידול הצאן בישוב העברי בארץ־ישראל . . . . .
55	כבש ה"קראקול" לפרוות קישוט	14	
57	הכלאת הקראקול בגזעים אחרים		
61	הקראקול בישראל		
	ב. עזים :		
64	העז המקומית	19	כבש הצמר . . . . .
65	מידות הגוף של העז המקומית	22	מרינו ארוך הצמר . . . . .
67	טבעה של העז	23	מרינו בשר . . . . .
69	העז הדמשקאית	23	הגורמים לירידת מחיר הצמר . . . . .
70	עז הזאנן	24	המרינו בארץ־ישראל . . . . .
70	עז הזאנן בישראל	25	הכבש לבשר . . . . .
74	הכלאת העזים המקומיות בעז זאנן	26	גזעי הכבשים האנגליים קצרי הצמר .
76	העז הטוגנבורגית	27	גזעי הבשר האנגליים ארוכי הצמר .
76	העז האנגורה	28	גזעי הכבשים האנגליים ההרריים .
	פרק שני: מבנה הגוף	29	כבש הטקסל . . . . .
78	צורות של מבנה הגוף	30	כבש הקורידאל . . . . .
80	השלד	31	על אפשרות גידול כבש־הבשר בארץ .
81	חלקי הגוף של הכבש	33	כבשים לחלב: הגזע האוסטפריזי . . . . .
82	צורת חלקי הגוף השונים	34	הכבש האוסטפריזי בישראל . . . . .
82	ליקויים בגפיים	36	צאן־חלב אחרות באירופה . . . . .
83	מבנה הראש	36	הכבש הסרדי . . . . .
84	הלחיים; הפה; נחירי האף	37	כבשים לחלב באיטליה . . . . .
84	שפתי הכבש ואופן תפישת המזון לפה	37	כבשים לחלב בצרפת . . . . .
86	השיניים	38	צאן לחלב בספרד . . . . .
88	הקרניים	39	כבש הצאקל . . . . .
89	האמצעים להפסקת גידול הקרניים	41	כבש הציגיה . . . . .
90	הקרניים להתנגחות	42	הכבש לפרווה: הרומנובי . . . . .
90	האזניים; הצוואר; החזה	43	גזעי כבשים בעלי זנב שטן (כבש הקורדיוק) . . . . .
91	הכרס	44	כבשי האליה . . . . .
92	המתניים; העצה; הירכיים	45	הכבש הארצי־ישראלי . . . . .
92	גופה של כבשת החלב הישראלית		מבנה הגוף של הכבש הארצי־ישראלי (העטין; האליה; הקרניים; הכסות; הצבע) . . . . .
93	העטין של כבשת החלב הישראלית	46	מידות הגוף של הכבש האוסי בארץ ישראל . . . . .
96	פטמות נוספות בעטין	48	משקל תחי של הכבש האוסי לסוגיו . . . . .
97	האליה	49	החלב של הכבש הארצי־ישראלי . . . . .
97	אברי המין של הזכר		
98	העור; צבע הבהמה; המשקל החי		
98	אופן מדידת גופן של הצאן		

עמ'		עמ'	
145	קליפות פרי מיובשות	100	פרק שלישי: ההזנה
146	השחת	100	הפחמימות (תמציות חסרות חנקן)
146	מיני השחת המצויים בארץ	102	הפחמימות (תאית)
148	ערכה של השחת לצאן בכלל	103	השומן
148	מיני קש הרגנים	104	אבות המזון המכילים חנקן
149	קש הקטניות	106	מלח הבישול
151	מונות מרוכזים	107	האשלגן
151	שעורה; שכולת-שועל	107	הסידן והנורחן
152	הטה; תירס; דורה; סורגום	109	היוד
153	סובין; קמה אורז; הרובים	109	הברזל
154	בלוטי אלון	110	הנחושת
154	מפל בר	110	הקובלט
155	גרגירי הקטניות	110	כסיכום של צריכת המינרלים השונים
156	התורמוס	110	ע"י הצאן
156	הכוספות	111	איוון בין בסיסיות וחומציות המזונות
157	מיני הכוספות	112	ויטמין A
158	באיזו כוספה לבחור?	114	ויטמין B
158	מזונות המכילים שומן	114	ויטמין C
159	מזונות מעולם החי	115	ויטמין D
159	המזון המרוכז בתפריט הצאן	116	ויטמין E
160	המרעה הטבעי	117	אברי העיכול
161	שטח מרעה טבעי לכבש	123	תהליכי העיכול והספיגה
161	שמירת המרעה הטבעי ושיבווחו	123	המזון בהמסס ובבית-הכוסות והעלאה
163	הספקת מים במרעה הטבעי	123	גידה
163	הקמל במרעה הטבעי	123	המזון בקיבת העלעלים
165	המרעה ביער	124	המזון בקיבה האמיתית
166	המרעה בפרדס	124	פעולת האינזימים על עיכול המזון
166	המרעה במטעי עצי פרי	124	עיכול העמילן והסוכרים
167	המרעה במטע החרובים והיתים	125	עיכול התאית והפנטוזאנים
167	המרעה בכרמים	126	עיכול השומנים
167	הספיה	126	עיכול החלבונים
168	הרעייה בשדות קמה	127	לסיכום ספיגת המזון
170	מרעה זרוע עונתי	127	חומרים נעכלים וחומרים בלתי נעכלים
170	הזון החד-שנתי	127	גורמים המשפיעים על התעכלות המזונות
170	הקטניות למרעה	129	מחזור הדם והלימפה
171	העשב הסודני	129	שימוש הגוף בחומרים המזינים
171	סכנת הרעלה בעשב הסודני	132	חימצון המזון בגוף
172	המרעה הזרוע הרב-שנתי	133	הוצאת הפסולת
174	מרעה לצאן כובל הירוק		הערך המלא של המזון (או האנרגיה
174	שיירי מספוא בשטחי השלחין	134	הנקיה)
177	המרעה בכותנה	135	שיטות להערכת המזונות
179	המרעה בגן-הירקות	137	קאלוריות מה הן?
180	תפוחי האדמה	140	החצירים הירוקים
181	שאר ירקות	141	תחמוץ
181	שלף החציר לשחת	143	סלק המספוא
181	שלף השעורה	143	סלק הסוכר
182	שלף הש"ש	144	קדקדים ועלים של הסלק
182	שלף החטה	144	סחיט (פולפה)
182	שלף הקטניות	145	פרי הדר

דב
בקר

באפרים
· ד - : ד

הקדמת אגודת הנוקדים

בציפיה ליוותה אגודת הנוקדים את הופעת ספרו החדש
„באפרים” של חברנו דב בקר.

ספרו הראשון „גידול צאן” שזכה לשתי מהדורות, חינוך דור
שלם בטיפוח הצאן והיה לאבן-פינה בהתפתחות ענף הצאן בארצנו.

ידוע ומוכר הוא החבר דב בקר בין ציבור הנוקדים, נמנה בין
מייסדי האגודה ומלווה אותה במשך כל השנים בפעילות מתמדת.

בצירוף נדיר נחן חברנו דב בקר : הוא איש העבודה, איש
המקצוע ואיש העט.

המפתיע בספרו החדש אשר לפנינו, היא העובדה שמצא את
הדרך לביטוי גם מרחשי לבו, טביעת עינו והתבוננות העקיבה
בעבודת רועה הצאן, בהליכות הכבשה ומלוויה, הכלב והחמור.
ואף מעבר לזה, המקיף עולמם של בעלי החיים בכלל, מתוך
תחושה עמוקה של הסתכלות וחיבה.

לא רק על המקצוע לבדו יחיה הרועה העברי, כי אם גם על
אהבת צאנו.

ובזה מגלם חברנו דב בקר את הממשיך הנאמן למיטב מקו-
רותינו במקרא, במשנה ובאגדה.

נקדם על כן את ספרו החדש בשמחה ובאיחולים שעוד שנים
רבות יוסיף להפרות ולהעשיר את רוחנו בסגולותיו הנדירות.

ה מ ז כ י ר ו ת

מבוא

שנות יובל בקיבוץ, מגדל בהמות — בוקר ונוקד; זה למעלה משנות דור הולך מאחורי הצאן; רועה צאן בישראל שכל עיקרו חלוציות, טובת העם ויישוב הארץ — אלה התולדות ואלה המגמות בספרי זה.

כאיש שעל בשרי חזיתי את הגלות החשוכה, זכיתי ואהיה עם דור הגאולים, איש על אדמתו, אדם ובהמתו, הרועה וצאנו — רועה צאן עברי בין הרועים ומגדלי הצאן במשפחת העמים — אחזיק במטה הרועים ולא ארפנו כל עוד רוחי בי. כי על כן, העבודה בצאן היא סמל לדרך חיים, אות ומופת לשינוי ערכין, הווי אומר: העם היושב בארצו עושה כל מלאכה ובונה ישובי-עריו, עובד אדמתו ורועה צאנו.

אבותינו אנשי מקנה היו, כדבר יוסף אל אחיו בבואם למצרים: „ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו וגם אבותינו;“ וכדברי בני יעקב: „רועי צאן עבדיך גם אנחנו וגם אבותינו“. ובכן, גם יחוס אבות — מגדל בהמות עברי בתואר רועה צאן, כתר המורשה.

כרועה כן צאן טיפוחיו, הכבשה שאנו מטפחים בארץ, הכבשה הישראלית, היא ירושה מימי האבות — כבשת האבות.

סמוכין לייחוסם של הרועה וכבשתו, שאני מעלה בהרחבה על דפי הספר, הם: צורת גוף הכבשה, גווי הצאן, טבען והתנהגותן במרעה, וכן ארץ המרעה — כמאז מהמובא במקרא כן בימינו היום. ועל הכל החיבה אל הצאן, הלא ילדי ישראל נמשלים לצאן קדושים.

במנהגו של עולם, לא הרועים עצמם הם האוחזים בעט סופרים ורושמים רישומיהם. אבל, אצל עמים אחרים הסופרים ישבו בתוך עמם העושים דורות על דורות בחקלאות ומגדלי בהמות, וסיפורי העלילה על הרועה ותיאורי התנהגות הצאן היו אוטנטיים וקרובים למציאות.

לעומתם סופרינו בגולה, שהיו תלושים לגמרי מחיי טבע וחקלאות, תיאוריהם את בעלי החיים היו מליצתיים בעיקרם, ומתוך כך סולף גם דמותו של היהודי ובהמתו. כיוודע דבר בגידול בהמות הלכה למעשה,

הריני מעלה אור מעט על בני עמנו הבודדים בגולה שהחזיקו פרה, ומתקן עיוות דמותו בספרות של היהודי בעל העז כלא־יוצלה, נלעג ומגוחך.

מכאן לפרק על הכלב שמוקדש לו מקום בספר. כמתעניין בבעלי החיים הסמוכים למחיצתו־של האדם, אני דן את העוסקים בכלבים לחיוב ולשלילה. תיאורי מקרוב את בהמות החצר, טבען ואורח חייהן, וכן סיפורי השאובים מתוך התבוננות בטבע ובחי עשויים לעניין כל קורא ספר ולא רק החקלאי ומגדל הבהמות.

במרכז ספרי עומד רועה הצאן. הרועה וצאנו, הנוקד ואגודתו, הווי וחברה. הרועה המתייחד חדשים לבקרים בטבע הבריאה ומתבשם מזיו נוף ארצנו, אך ללא הויות רומנטיות. ענף ככל הענפים המקיימים עובדיהם, הנאבק על קיומו במשק החקלאי ובשיווק תוצרתו כדי לעמוד בכדאיות.

בטיפוח כבשת החלב הישראלית שאין למצוא דוגמתה בכבש־עדר בכל העולם, עמדה לו לרועה העברי זכות „גאון ישראל“. ואם „לא על הלחם לבדו יחיה האדם“, הרי בצד התועלת המשקית נוצרו גם קניינים רוחניים, תרבותיים וחברתיים — אלה הנושאים התופסים מקום נכבד בספר.

בספר „הרועה העברי“, על פועלו של הנוקד העברי בהתיישבות, במשק ובחברה, שיצא לאור לקראת מחצית היובל לאגודת הנוקדים בתש״ז — 1957, הריני מעלה נדבך נוסף ועוד כברת דרך של הנוקד העברי, בליווי רחשי לב המעוררים דאגה וחרדה.

אופן הכתיבה וצורת הביטוי משקפים נאמנה דמותו ורוחו של המחבר, במיוחד בפרק האחרון „עוללות“, בו חוויות אישיות כפרט וכחבר קיבוץ. דרך החיבור של עניין ועניין בקיצור בתוך הפרק עשויה להקל על הקורא ולא להלאותו.

בסיום דברי, תודתי והוקרתי לחברי אברהם צמד, שזה עשרות שנים אנו עמלים יחד ודבקים בענף הצאן; הוא עמד לעזרתי ויצא דבר מתוקן. וכן יבואו על התודה חברי, ידידי וריעי שנאותו לקרוא את כתב־היד והעירו הערותיהם המועילות.

ועל הכל הערכתי המלאה לאגודת הנוקדים, לחברי המזכירות, על האימון שנתנו בי תוך עבודה משותפת רבת השנים ונטלו העול להוצאת הספר הזה, כשם שעשו בהוצאת הספר „גידול צאן“ בשתי מהדורותיו.

תודתי גם לעובדי הדפוס במרחביה, על ההדפסה הנאה ועל היחס החברי והלבבי והשקידה, שהספר יראה אור בהידורו.